

Onkoloogiakeskuse 60 tegevusaastat

Indrek Oro – Põhja-Eesti Regionaalhaigla onkoloogiakeskus

Tallinna Vabariiklik Onkoloogia Dispanser – Eesti Onkoloogiakeskuse eelkäija – avati 15. detsembril 1945. aastal. Selle kauaaegseks peaarstiks ja sisuliselt Eesti onkoloogilise abisüsteemi rajajaks oli dr Aleksander Gavrilov. 15. novembril 2001. aastal Eesti Onkoloogiakeskus iseseisva asutusena likvideeriti ja selle struktuuriüksused liideti Põhja-Eesti Regionaalhaigla koosseisu.

Järgnev lugu on ühe haigla elulugu. Seda võiks pidada osakeseks Eesti kultuuriloost.

Igasugune ajalookäsitlus eeldab hinnangute andmist. Ka nendele sündmustele, mis jäävad kaugemale ühe inimese mäluulatusest. Seda oleks kui mitte võimatu, siis ebaaus teha ilma säilinud ürikutele toetumata. Tänan ka kõiki kolleege, kes oma meenutustes aitasid reastada sündmuseid, mida ei kajasta ükski säilinud dokument.

Et paremini mõista sündmuste tähendust, peaks püüdma tajuda sotsiaal-psühholoogilist tausta sel ajal. Meenutagem mõningaid fakte: II maailmasõda lõppes 02.09.1945; Punaarmee oli vallutanud Tallinna 22.09.1944; Eesti rahvastik oli vähenenud 200 000 inimese võrra (60 000 sõjas hukkunud, 75 000 läände põgenenut, kümned tuhanded küüditatud ja arreteeritud); 45% tööstusest oli hävinenud; Eestis töötas toona 245 arsti.

NSVL tervishoiu rahvakomissar andis välja käskkirja elanikkonna onkoloogilise abi parandamise abinõude kohta 24.05.1945, s.o paar nädalat pärast Saksa armee kapituleerumist II maailmasõjas. Samanimelise määruse kinnitas Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 27.09.1945 ning selle põhjal andis 09.10.1945 tervishoiu rahvakomissar sm Viktor Hion välja käskkirja nr 672. Seda dokumenti võib reservatsioonideta nimetada esimeseks onkoloogia arengukavaks Eestis.

Ukaasi kohaselt tuli avada Tallinna Vabariiklik Onkoloogiadispanser hiljemalt 15.12.1945 (25 voodikohta, labor, diagnostilised ja terapeutilised röntgeniseadeldised, raadiumravi) ning hiljemalt 01.05.1946 avada selle juures 15kohaline pansonaat. Hiljemalt 01.12.1946 tuli avada 20-

kohaline Tartu onkodispanser koos 10-kohalise pansionaadiga. Haiglatel tuli hiljemalt 15.10.45 eraldada vähihaigetele 100 voodikohta: Tallinna I Haiglas 40 voodit, Tallinna II Haiglas 25, Vabariiklikus Tartu I Haavakliinikus 15 ja Vabariiklikus Tartu II Haavakliinikus 20 voodit. Seega pani seesama käskkiri aluse nii Tallinna kui ka Tartu onkodispanseritele. Sarnaselt tuli avada hiljemalt 01.12.1945 onkopunktid Rakveres ja 01.03.1946 Kuressaares. Erialaliseks spetsialiseerumiseks tuli komandeerida kursustele Leningradi Onkoloogia- ja Röntgenoloogia Instituuti 1945. a 1 ja 1946. a 3 röntgenitehnikut, 3-kuulistele kursustele Vabariikliku Tartu Radioloogia Instituudi ja Kliiniku juurde 1945. a 2 ja 1946. a 4 isikut kõrgemast ja keskmisest meditsiinipersonalist. Üldvõrgu tohtrite harimiseks tuli korraldada 1945. a IV kvartali jooksul linna haiglate ja polikliinikute arstidele lühiajalised vähi varajase avastamise kursused. Elanikkonna harimiseks kasutati raadiosaateid. Sama käskkirjaga kohustati trükivalmis seadma onkoloogilised arvestusvormid ja vähihoitlikkust selgitav kirjandus. Tuli hoolitseda meditsiinilise instrumentaariumi, röntgenteraapia ja -diagnostika aparaatide kättesaamise ning raadiumi eraldamise ja kättesaamise eest.

Onkoloogiadispanseri peaarstiks nimetati 1945. aastal vaneminspektor Voldemar Kuusik. Peaarsti ees seisis kohustus läbida spetsialiseerumiskursus Leningradis. Tuues ettekäändeks oma puuduliku vene keele oskuse, loobus dr Kuusik sellest kohustusest 1946. aasta alguses. Nii tegi tervishoiu rahvakomissar ettepaneku vaneminspektor Aleksander Gavrilovile, kes töötas tol ajal kirurgina

Tallinna II Haiglas. Kuna uues ametis säilitati õigus töötada esimesed 4 tundi päevast kirurgina, siis võitis dr Gavrilov pakkumise vastu.

Tegelikult õnnestus värskest asutatud onkoloogia-dispanseril 1946. aastal saada Tallinna I Haiglas (hilisem Vabariiklik Keskaigla) 20 kirurgilist ja 20 günekoloogilist voodikohta, väike ruum ambulatoorseteks vastuvõttudeks ja võimalus kasutada röntgenraviaparaati. Lisaks sellele eraldati Tallinna III Haiglas (Wismari haigla) 25 kohta kroonilistele vähahaigetele ja Tallinna II Haiglas (hilisem Tõnismäe haigla) võimaldati kasutada lühifookus-röntgenravi aparati nahakasvajate raviks.

Esimeseks Tallinna Vabariikliku Onkodispanseri oma koduks sai pärast pikki otsinguid siiski endine raskesti kasvatatavate laste koolimaja, hilisem kroonilistele haigetele mõeldud ravila Wismari tänavas, mille kõrvalhoone, nn Juku tall, ehitati ümber röntgenikabinetiks.

Sisse koliti uude haiglasse 1948. aasta lõpuks, kusjuures ümberehitus valmis vähem kui aasta jooksul. Kohe käivitused kõik vajalikud allüksused: palatid 80 voodikohaga, operatsioonituba, polikliinik (kirurgi ja günekoloogi vastuvõtuks), registratuur, röntgendiagnostika ja ravikabinetid, aga ka raamatupidamine ja statistika.

Tööaruandest selgub, et 1946. aastal külastas arste 4993 patsienti, neist 1678 olid esmased vähahaiged. Statsionaarsele ravile suunati neist 398 ja kiiritusravile 699 patsienti. Loenguid peeti meedikutele 14-l ja patsientidele 9 korral. On tähelepanuväärne, et kohe algusest võeti kasutusele ravijuhendid, mis hõlmasid 30 kasvajaipaiget ja põhinesid tolleaegsetel Üleliidulise Meditsiiniteaduste Akadeemia Onkoloogiainstituudi parematel arusaamadatel. Sealjuures teatud kasvajaite puhul (rind, *prostaat*) leidsid kasutamist veelgi uuemad arusaamad parimast võimalikust ravist.

Kiiritusraviks kasutati esialgu röntgenravi-aparaate ja raadiumnõelasid (põhiliselt günekoloogiliste kasvajaite raviks). 1957. aastal võeti kasutusele esimesed tõelised väliskiiritusravi (telekoobalt) aparaadid ja see sündmus ületas uudisekännist sedavõrd, et leidis kajastamist kinoringvaates „Nõukogude Eestis“.

Teadustööl on olnud dispanseri tegevuses algusest alates tähtis koht. 1946. aastal asutati Teaduste Akadeemia juures Eksperimentaalse Meditsiini Instituut ja Kliinilise Meditsiini Instituut, mis liideti 1951. aastal. Peagi sai onkodispanserist sellest teadusasutuse kliiniline baas ja paljud klinitsistid tegelesid teadustööga instituudis. Vähihaigestumise andmete süstemaatilist registreerimist Eestis alustati 1953. aastal. Kuigi Eesti vähiregister asutati alles 1978. aastal, oli sel olemas hea baas epidemioloogilisteks uuringuteks. See muutis selle parimaks vähiregistriks kogu Nõukogude Liidus ja arvestatavaks koostööpartneriks paljudele Euroopa vähiregistritele. 1970. aastal toimus Tallinnas III üleliiduline onkoloogiakongress, mis oli esimene pärast II maailmasõda. Kohavaliku peapõhjuseks oli vaieldamatult onkoloogia kõrge tase Eestis.

Eesti onkoloogia rajaja ja väljapaistvaim esindaja oli dr Aleksander Gavrilov (01.01.1912–03.10.1999) (vt foto 1). Ta lõpetas Tartu Ülikooli 1940. aastal ja töötas Tallinna Vabariikliku Onkoloogia Dispanseri (TVOD) peaarstina aastatel 1946–51 ja 1957–80. Ta oli esimene kirurg Eestis, kes sooritas pulmonektoomia operatsiooni. Kui 1959. aastal asutati Eesti NSV Onkoloogide Teaduslik Selts, siis selle esimeheks valiti dr Gavrilov, kes kandis seda kohustust kuni 1981. aastani. Ta valiti 1962. aastal Üleliidulise Onkoloogide Seltsi presiidiumi liikmeks. Aastatel 1946–83 oli ta tervishoiuministeriumi peaoonkoloog. 1962. aastal märgiti tema teeneid Lenini ordeniga. Tähelepanuväärne on, et dr Gavrilov ei olnud NLKP liige.

Dr Gavrilovi suurimaks teeneks tuleb pidada eesrindliku ja töökindla vähikeskuse süsteemi loomist Eestis, kus olid põhilised vähiravi viisid toodud ühe katuse alla, mis võimaldas patsientidele raviotsuse algusest alates kombineeritud ravi vastavalt haiguse staadiumile. Vaieldamatult on kõikehõlmava vähikeskuse süsteem ka tervishoiuökonomilisest aspektist soodsaim võimalus kuluka ravi tarvis. Alles aastakümneid hiljem on Lääne-Euroopas aru saadud ja propageerima hakatud sarnast vähiravi korraldust kui kõige ratsionaalsemat. Hoolumata sellest, kes on olnud Tallinna

Vabariikliku Onkoloogiadispenseri juhiks, ei ole nad teinud haigla juhtimisstruktuuris põhimõttelisi muudatusi. Meenutagem siinjuures neid kolleege: 1945–46 Voldemar Kuusik, 1946–51 Aleksander Gavrilov, 1951–57 Gabriella Triip, 1957–80 Aleksander Gavrilov, 1980–85 Ülo Valvere, 1985–88 Agu Viirma, 1988–92 Peeter Loit (Eesti Onkoloogiakeskus alates 1990), 1993–95 Jaanus Pikani, 1995–99 direktor Hindrek Sepp, ülemarst Vahur Valvere, 1999–2001 Indrek Oro.

Teatavasti on tänapäeval rahvusvaheliselt tunnustatud kõikehõlmava vähikeskuse (*comprehensive cancer center*) kontseptsioon pärit just omaaegsest Nõukogude Liidust. Just sellisena loodi ka Eesti vähiravisüsteem oma algusaegadel. Juba Wismari haiglasse kolimisest alates oli selge, et olemasolevad ruumid ei võimalda arendada eriala nõuetekohaselt. Siiski avanes alles 1960ndatel võimalus planeerima hakata uue haigla ehitust. Tänu dr Gavrilovi heale nimele ja organisaatori- võimetele alustati haiglaehitusega 1965. aastal. Kõnekas on asjaolu, et parteitu arst saavutas tänu oma säravale isiksusele ja positsioonile toonases avalikus elus esimese tõelise haigla rahastamise ja ehitamise sõjajärgsel perioodil. Tööd alustas uus ja igas mõttes aja nõuetele vastav onkoloogiakeskus 6. oktoobril 1966 (vt foto 2). Ühe näitena ettevaatavast planeerimisoskusest võiks tuua kiiritusravi korpuse, kuhu oli ehitatud sisse 5 nn kanjonit kiiritusravi aparatuuridele. See rahuldaks piirkonna vajadusi ka pool sajandit hiljem ja ilmselt veelgi hiljem (regionaalhaigla uude korpusesse on planeeritud vaid 3 nn kanjonit). Uus hoone andis tugeva tõuke kogu organisatsiooni edasiseks jõuliseks arendamiseks.

Onkoloogiakeskuse suhteliselt rahulik areng kestis 2000. aastani, mil algas Eestis raviasutuste võrgu aktiivne reformimine. Mäletatavasti kasutas Sotsiaalministeerium sealjuures mitmeid väliseksperite. Kuigi mõnedki nende soovitusel ei leidnud meie inimeste seas mõistmist, tuleb tunnustada Rootsi nõuandjate abil koostatud Eesti tervishoiuprojekti 2015, mida 2000. aasta kevadel tutvustas toonane euro-integratsiooni asekanter Ahti Kallikorm. Selle

Foto 1. Dr Aleksander Gavrilov.

alaprogramm A (tervishoiusüsteemi ümberkorraldamine) soovitas muu hulgas järgmist: „Tallinna jaoks oleks optimaalne 3 haiglat: üks regionaalne ja kaks keskhaiglat. Parim viis selle eesmärgini jõudmiseks on grupeerida haiglad kolmeks ning käivitada haiglate liitumine iga grupi sees ja jõuda seeläbi soovitud tulemuseni. Mustamäe linnaosas võtab Mustamäe haigla enda kanda regionaalse haigla rolli. Lastehaigla ja sünnitusosakond liidetakse Mustamäe haiglaga. Nahahaiguste haigla tuleks sulgeda ning ühendada Mustamäe haiglaga; pikas perspektiivis viiakse samasugune protseduur läbi ka onkoloogiahaiglaga. Mustamäe haigla tuleb renoveerida ning tuleb ehitada ka uus hoone, mis ühendab nii peamaja kui Lastehaiglat.“

Samal ajal väisas Eestit ka Maailmapanga ekspertide rühm. Teiste seas pidas loengu Sotsiaalministeeriumis tollastele tervishoiujuhtidele ühe Lõuna-Austraalia suurhaigla juhatuse esimees Simon Blair, kes oli nõustanud Maailmapanga toetatavaid haiglate ühendamise projekte mitmel pool maailmas. Tema loengu teema oli ravivõrgu ümberkorraldamise mängureeglid (*“Rules of the game” for hospital masterplan implementation*). Muu hulgas

Foto 2. Oktoobrist 1966 jätkati tööd Tallinna Vabariikliku Onkoloogiadispanseri uues hoones.

rõhutas ta, et haiglaid liites tasub säilitada nende väljakujunenud struktuur. Haiglate liitmisel tekib koostöövõrgustik ja sellele ei sobi traditsiooniline funktsionaalne juhtimine. Põhjus, mis sageli pidurdab reforme, on vähene informeeritus: enne haigla sulgemist peab olema selge, mis saab inimestest ja tegevustest (teenustest). Selged ja mõistlikud mõtted. Vabariigi Valitsuse 25.07.2001. a korraldusele "SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla asutamine" järgnes peagi, 30.08.2001. a sotsiaalministri määrus nr 94,

mille §-i 3 alusel lõpetati Eesti Onkoloogiakeskuse tegevus 15. novembril 2001. aastal.

Praegu on Eesti suurim vähiraviasutus Põhja-Eesti Regionaalhaigla. Investeeringuvõimalused suure eelarve tingimustes on parandanud kahtlemata ka vähiravi võimalusi. Kuid ajaproovile hästi vastu pidanud ja maailmas tunnustust leidnud vähikeskuse mudel on siiski hajunud. Ekspertide hinnangul on vähiravi tulemused paremad maades, kus töötavad vähikeskused.

Indrek.oro@regionaalhaigla.ee